

Prof. dr Sadmira Karović, Vanredni profesor za krivičnopravnu naučnu oblast, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku, zaposlen u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, Stalni edukator u JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine, karovic.s@hotmail.com

MALOLJETNIČKO KRIVIČNO PRAVO: MALOLJETNICI/DJECA KAO IZVRŠIOCI I (ILI) ŽRTVE KRIVIČNIH DJELA

Posebnu pažnju naučne, stručne ali opšte javnosti zavređuju maloljetnici, odnosno djeca kao izvršioци i (ili) oštećeni (žrtve) izvršenja određenih krivičnih djela, prije svega zbog njihove starosne dobi. Nekoliko događaja iz bliske prošlosti u Srbiji i Bosni i Hercegovini, predstavljaju krajnji alarm za zakonodavca u kontekstu propisivanja adekvatne institucionalne državne (re)akcije na ovaj kriminalitet, s obzirom na izuzetno izražene destruktivne posljedice. U centru pažnje je jedno od suštinskih pitanja koje se posebno aktualizira i problematizira u brojnim naučnim i stručnim raspravama u regiji, a to je pitanje starosne granice krivične odgovornosti, tačnije krivice maloljetnika. Naime, savremeno krivično pravo pred sobom ima brojne i raznovrsne probleme i izazove koji po prirodi stvari zahtijevaju blagovremene, adekvatne i srazmjerne odgovore i zakonska rješenja koja odgovaraju realnim potrebama savremenog čovjeka, odnosno društva. Nažalost, maloljetnici, odnosno djeca su sve više aktivni i pasivni subjekti, kada su pitanju brojna i raznovrsna krivična djela kao što su krivična djela iz oblasti trgovine ljudima, zloupotrebe opojnih droga, imovinskih krivičnih djela, krvni i seksualni delikti i dr. Komparativnom analizom zakonskih rješenja u krivičnopravnim sistemima u svijetu, primjećujemo da starosna granica snošenja krivice u krivičnopravnom smislu varira, odnosno da se radi o različitim starosnim granicama krivičnopravnog punoljetstva. U tom smislu, primjećujemo dvije suprotne tendencije u zadnje vrijeme, s obzirom da postoji grupa država koje su povećale starosnu granicu snošenja krivice, dok s druge strane postoji grupa država koje su snizile starosnu granicu, cijeneći prije svega da se maloljetnici sve više pojavljuju kao izvršioци teških krivičnih djela (npr. ubistvo).

Zakonodavac je u Bosni i Hercegovini ali i u susjedstvu i regiji, prilikom izrade i usvajanja zakona, odnosno odredbi koje se odnose na maloljetnike, iskazao poseban senzibilitet, kada je u pitanju ova specifična starosna kategorija sa akcentom na protektivni ili zaštitnički odnos u postupanju prema ovoj

specifičnoj kategoriji. Maloljetničko krivično pravo u Bosni i Hercegovini je usvajanjem i stupanjem na snagu zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku na nivou entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, te u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, steklo svoju djelimičnu autonomnost, s obzirom da su na državnom nivou odredbe koje se odnose na maloljetnike, još uvijek propisane u opštem dijelu Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine. S obzirom na naprijed navedeno, maloljetničko krivično pravo se razlikuje od klasičnog krivičnog prava, tako da prepoznamo jasnu diferencijaciju u postupanju organa, odnosno subjekata za sprovođenje zakona između maloljetnika, odnosno djece u sukobu sa zakonom i punoljetnih izvršilaca krivičnih djela. Prepoznamo bitne razlike u postupanju specijaliziranih subjekata prema maloljetnicima, odnosno djeci kao izvršiocima i (ili) oštećenim (žrtvama) izvršenja određenih krivičnih djela, pa čak i terminološkom smislu, cijeneći da je zakonodavac sa razlogom (namjerom) izbjegao određene pojmove ili izraze svojstvene za klasično krivično pravo, kako bi praktično izbjegao stigmatizaciju („etiketiranje“) maloljetnika u određenoj lokalnoj zajednici. U tom smislu, zakonodavac je propisao i alternativne, diverzione ili vansudske mjere kao što su policijsko upozorenje i vaspitne/odgojne preporuke u namjeri da postupanje prema maloljetnicima „skrene“ sa krivičnog postupka na nake druge grane prava (porodično pravo, socijalno pravo i dr.). Dakle, svrha/cilj maloljetničkog krivičnog prava nije kažnjavanje, odnosno primjena represije, već pravilan razvoj, briga, nadzor, pomoć, proces socijalizacije i socijalne integracije, razni oblici podrške sa što manje primjene represivnih sredstava i ograničavanja prava i sloboda. Međutim, kazna maloljetničkog zatvora i dalje (p)ostaje, krajnji ili radikalni represivni odgovor zakonodavca, odnosno savremenog maloljetničkog krivičnog prava za određena krivična djela.

Protektivni ili zaštitnički odnos zakonodavca prema maloljetnicima, odnosno djeci, proizilazi prije svega iz brojnih međunarodnopravnih dokumenata koji se odnose na zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, gdje je u fokusu interesovanja upravo ova starosna kategorija. Nema sumnje da se pred savremeno maloljetničko krivično pravo postavljaju visoki zahtjevi u smislu adekvatnosti zakonske norme, te propisivanja adekvatnih srazmjerno potrebnih preventivno - represivnih odgovora kojima se mogu postići postavljeni ciljevi. Aktuelna situacija u BiH, Srbiji ali i regiji, posebno nekoliko slučajeva sa izuzetno destruktivnim posljedicama, predstavljaju krajnji alarm da se naučna i stručna javnost posveti ovoj specifičnoj starosnoj kategoriji, tačnije da se pažnja

usmjeri na krucijalna pitanja etiološke, fenomenološke i preventivne prirode. Saniranje aktuelnih problema, bez njihovog organizovanog, sistemskog, planskog i svestranog sagledavanja, cijeneći prije svega multidimensionalnost ovog fenomena, ne može polučiti očekivane rezultate na planu adekvatne prevencije ali i zaštite maloljetnika, odnosno djece. Područje kriminalne etiologije, odnosno uzročnosti maloljetničkog prestupništva/delinkvencije predstavlja osnovu ili platformu za pronalaženje i kreiranje adekvatnih odgovora, odnosno zakonskih rješenja koja su kompatibilna realnim potrebama. Utvrđivanje potencijalnih i realnih rizika u određenoj lokalnoj zajednici, te njihova redukcija ili smanjenje, predstavlja suštinu ili primarnu djelatnost specijaliziranih subjekata na planu preventivnog djelovanja. Dakle, akcenat je na preventivno - zaštitnom djelovanju nadležnih subjekata, uključujući i djelovanje svih vanpravnih/društvenih kapaciteta i resursa, prije nastupanja štetne posljedice, odnosno nastupanja kažnjivog ponašanja (disciplinski prestup, prekršaj, krivično djelo). U tom kontekstu, neophodno je naglasiti da je istraživanja maloljetničkog prestupništva/delinkvencije po prirodi stvari multidisciplinarne prirode, s obzirom na multifaktorijalnost etiologije ovog fenomena.

Shodno naprijed navedenom, pred zakonodavca se postavlja veoma kompleksna zadaća na planu kreiranja i propisivanja adekvatnih zakonskih normi, posebno u dijelu koji se odnosi na pitanje razmatranja opravdanosti i svrsishodnosti pomjeranja/sniženja starosne granice krivične odgovornosti, odnosno krivice maloljetnika. Ključno pitanje je da li je neophodno sniziti granicu postojanja krivične odgovornosti, odnosno krivice maloljetnika, ispod 14 godina ili eventualno navedenu starosnu granicu smanjiti samo za katalog pojedinih (teških) krivičnih djela (npr. ubistvo, teške tjelesne povrede sa smrtnom posljedicom i dr). Također, veoma važno pitanje je uspostavljanje adekvatnog sistema saradnje i koordinacije aktivnosti specijaliziranih organa, subjekta i agencija za sprovođenje zakona (policija, tužilaštvo, sud, službe socijalne zaštite i dr.) na planu suzbijanja maloljetničke delinkvencije. Različiti fenomenološki oblici maloljetničkog prestupništva/delinkvencije u BiH ali i susjedstvu sa veoma destruktivnim posljedicama gdje se maloljetnici, odnosno djeca, pojavljuju kao aktivni i pasivni subjekti (izvršioc i/ili žrtve), nedvosmisleno alarmiraju stručnu i naučnu javnost, te istovremeno zahtijevaju adekvatnu državnu reakciju na planu propisivanja adekvatnih zakonskih rješenja i suzbijanja ovog veoma složenog društvenog fenomena.